

X 28918

Boskovští židé.

Ke charakteristice moravských židů.

Napsal

Jaroslav Čína.

Otisk z Obchodních Listů.

Praha 1904.

Dákladem vlastním. • Tiskla firma dra Ed. Grégra a syna.

MZK-UK Brno

•2619964446•

JAROSLAV TŮNA:

Boskovští židé.

Ke charakteristice moravských židů.

Z moravských židů nejznámější jsou židé boskovští, prostějovští a třebičtí. Zajímavá jsou i gheta (»židovská města«) těchto tří měst. Boskovské »židovské město« — jež jest zrovna tak jako na př. též třebičské také svou zvláštní politickou obcí městskou — jest podnes ve výšce střež svých nízkých domků odděleno od »křesťanského města« dráty rozpjatými od střechy k střeše přes ulice, a vedou do něho dvě jakés takés brány. Má na prostře 4 ha 96 arů 87 m² asi 116 domků a 1024 obyvatel dle posledního sčítání lidu r. 1900. Domky jsou velkou většinou dosud dřevěné, ale tak starobylého už dřeva, prosáklého pískem, prachem, hlinou, že »to ani nechce hořet«. Kdo by chtěl spekulovat na vyhoření, v boskovském židovském městě by prospekuloval. Domky jsou úzounké, mají obyčejně nízké poschodí, neb aspoň skladiska, vykýře, rozmanité výběžky, malé bal-

kónky, zábradlí, pavláčky. I uličky jsou tak přikrčelé. Málo který dům je vlastnictvím jednoho; obyčejně přízemí patří jinému a poschodí také jinému, poznáte to i podle obílení nebo zabarvení. V pozemkové knize takový domek mívá dvě, tři knihovni vložky. Jsou v Boskovicích i v Prostějově a v Třebíči tytéž zajímavé spletné právní poměry vlastnické, jaké byly v pražském Josefově. dle nynějšího rakouského práva vlastnictví pozemkového jsou poměry ty ovšem protiprávní a protizákonné. Také se soudy přičiňují tyto úchylné práva vlastnického nějak urovnat dle požadavků zákona. Bylo by však úrodnou studií vysvětlit, jak v příkrčených poměrech chudých Židů takovéto úchylné právní názory o vlastnictví vznikaly, — a snad by studium takové podalo i podněty k některým praktickým novým právním útvarům. Nelze přece za nepraktické a života neschopné prohlásit to, co za tak těžkých podmínek životních vyrostalo a až do našich dob se udrželo i proti nutkové odporu netrpící mohutnosti práva. Karikaturou práva to jistě není!

Velikou cenu tyto domky nemívají; na podzim roku 1899 jeden byl prodán (v exekuční dražbě) za 160 K a to znalci tvrdili, že byl — přepřecen. Jeden domek, v němž bydlí kolovrátkář, stojí na ploše 4 čtverečních sáhů. V úzkých domcích těch úzké, těsné jsou světničky, nízké dveře, drobná okénka a z nich vykukuje plno

polonahých dětí. Domky ty a uličky dobré by bylo ofotografovat pro museum brněnské.

V židovských městech — ghetech — dříve bydlívali jenom pronásledovaní a bezprávní — Židé; nyní v nich bydlívala chudina židovská i křesťanská, pronásledovaná osudem a bezpráví trpící často svou chudobu. Tak i v Boskovicích. Ale tito chudí Židovští i nežidovští trpí stejně; není proto při křesťanských obyvatelích židovského města ani potuchy o antisemitismu. Židé boskovští mají mezi sebou velké procento negramotných (= analfabetů), kdežto v křesťanském obyvatelstvu i venkovském na Boskovsku analfabetů již přece jen ubývá. U soudu boskovského málo protokolů a listin se vyskytá se třemi křížky, ale za to mnoho se třemi nulami (takové znamení místo podpisu činí Židé); ovšem k vysvětlení zjevu toho třeba si připomenout, že Židé obchodují a proto spíše ve styk se soudy přijdou nežli negramotní chudí křesťané, kteří nádeníci a pacholkují. Židé boskovští v sobotu nepodpisují protokolů, nepřisahají; nebývají proto na sobotu žádná soudní jednání u boskovského soudu položena, při nichž by Židé měli býti předvoláni. Také dražby se v sobotu nekonají.

Boskovští Židé mnoho se soudí; toto sudilství je příznakem povšechné chudoby boskovského Židovstva. Podporováno jest i tím, že Židé soudům rozumějí a bez advokátů i za starého soudního řízení (písemného) se obešli, tím snáze nyní za platnosti ústního řízení. Podání u soudu činili ně-

mecky; nyní, kdy žalují protokolárně, nevzpírají se českému protokolu. Jako svědci vyslýchání vypovídají česky nebo německy, dle toho jaká je pře. Jazykovou otázkou tito chudí židé si hlavy nelámou, to je jim dobrý kšeft milejší. Někteří sudílci z chudého židovstva jsou na denním pořádku soudu boskovského, tak na př. Pinkas contra Manes a naopak a dva hadráři boskovského okresu Barcheles a Spitz, boskovští to Monték a a Capulet; i jejich příbuzní a drobné děti prou se zcela jako podle Shakespeara.

Židů v židovském městě boskovském jest nyní 1024, nečítaje židy v »křesťanském městě«; některá léta jest jich více, ale ti neuživí se, prchají z Boskovic. Tento stav tak trvá po 40 let. Všichni jsou obchodníci, jediný jen rolníci, absolvoval i rolnickou školu a je příkladným rolníkem. Ale obyvatelstvo židu-rolníkovi nemůže přivyknout: sousedí (na poli) se s ním často soudí, upírají mu i nevinné služebnostní právo jeti vozem přes jejich louky u řeky Svitavky se senem a otavou. Obchody vedou židé všelijaké, jenom lichvářít kloudně neumějí. V tom je boskovskou specialitou povedený křesťanský lichvář, jemuž vtip boskovský přezdívku dal »Bořivoj«; — a jest s podivením, že úřadové dozírací ani trestní soud dosud nebyli obecnstvem na tohoto lichváře upozorněni, ač lichvářství jeho je v Boskovicích všeobecně známo . . . Za to je v Boskovicích dobrá praxe v konkursech, málo čísel »Práv-

níka« pražského vyjde — bez boskovského nějakého konkursu. Konkursnictví jakoby stalo se tam vášní a patřilo k dobrým mravům. Jeden takový sportsman chtěl také »udělat« konkurs, ale ukázalo se, že má všechno v pořádku a jmění tolik, že by se leda musil vyrovnat — na 120%. Jiný sportsman nabídl jakožto věřitel a správce konkursní podstaty konkursantovi, že ho vyrovná na 30% s druhými, jestliže jemu slíbí, že za to jeho pohledávku plným obnosem mu vyplatí, a vyrovnal ho tak s velikým úsilím; ale milý konkursant tomuto svému příteli potom také jenom 30% vyplatil, protože zákon žádného takového jednostranného ujednání na škodu druhých nedovoluje, a byl v duchu rád, že tento naivně úskočný přítel za něho všechno tak dobře proň ujednal.

Chudší židé boskovští žijí se chovem a prodejem hus do Vídně a zase hlavně do židovských rodin a židovských závodů tržebních. Průměrně každý žid chudší krmí současně nebo dává krmít na vsi 40—60 hus. Bohatší »husaři« sami hus nekrmí, nýbrž dávají krmít na vsích a tu ovšem dávají krmít daleko větší počet. Jakmile se husy dokrmují, nakoupí se hned stádo nové. V trhu husím a v dopravě hus po dráze jsou ovšem tito boskovští židovští husaři daleko zkušenější a obezřelejší nežli obchodníci husami v Čechách, kteří — jak z právních případů u nejvyššího

soudu vidět — neumějí svá práva proti společnostem drah hájit a tak stále a stále veliké škody trpí. Také husí sádlo se z Boskovic do Vídně prodává. Husařství toto vyvinulo se na orthodoxní půdě židovské ze známého zákazu jísti vepřové. Tržební úspěch boskovského husařství chudých židů souvisí velmi úzce s jiným méně známým ale velmi výnosným pramenem důchodů boskovského žida. Tím jsou zdravý horský vzduch a přírodní krásy boskovského kraje, z nichž židovská obec boskovská desítky a desítky let už tržebně těží, kdežto čeští spisovatelé o nich jen marně pišou a své články i do čítanek marně a marně tisknou. »Málo krajinek na Moravě je tak krásných a malebných, jako je krajinka boskovská« — tou větou začíná pověst o původu hradu boskovského prof. Havelkou napsaná v Bartošově Slovesnosti. Z mladšího pokolení každý inteligent český tu větu zná, ale málo kdo v Boskovcích a v krajince boskovské kdy byl. Za to Videaňanů-židů je v Boskovcích každé léto plno, až 600 rodin (!) ročně na kolik měsíců do Boskovic dojíždí. Jest to zejména horský zdravý vzduch prosycený vůní lesů jehličnatých a hájů, který tam hosty vábí, a rozkošná údolí přírodou jako uměle upravená pro rozkoš a pohodlí výletníků; tak partie »u třech rybníčků«, pilské údolí^{*)},

*) Papírník Mayer dal natisknouti pohlední lístky pilského údolí s německým nápisem Pillathal, což kterýsi znalec češtiny pokřtil na »Pilátovo údolí«.

jež protéká říčka Bělá proudící dvěma rybníky, svah »Žižkovy valy«, t. zv. vyhlídka u jeleního skoku, pak zámecká zahrada a starý hrad boskovský, údolí melkovské, Šebetovský park, na Milánovech, dále »Zátiší«, bývalý lovecký hrádek (nyní myslivna), Rovná a mnoho jiných. Romantické údolí melkovské chová i pro malíře vděčné partie, pěkný les valchovský, plný vůně pryskyřičné a ozonu, potom v Lipníkách, na Panině louce (směrem k Sudičům), hory k Němčicím a ke Sloupu a mnohé jiné.

Bývá pak živo v letní době v chudobných přikrčených domech židovského města! Do světniček utáboří se výletníci videaňští a »domácí páni« ukrčí se do kuchyní a na půdy — však je léto. S Videaňáky přijdou i peníze, poměrně hojnost peněz, a veselá radost do uliček gheta: v tu dobu ani Manes s Pinkasem se nesoudí a Barcheles Spitzovi nezávidí. Tito videaňští každoroční hosté jsou také konsumenty hus celého Boskovska, jsou jim reklamou a mnozí z nich jsou prostředkovateli a překupníky; všichni pak zákazníci. Bohatší letní hosté židovští bývají ubytováni v křesťanském městě v domech křesťanských, kde jim majitelé nejlépe šší byty pronajímají. Jsou nejen z Vídně, ale i z Pešti, z Německa atd.

Videaňští tito výletníci jsou však nejen důležitým hospodářským, ale i velmi vlivným osvětovým činitelem v životě boskovských židů: oni udržují židy boskovské při němectví a brání jich při-

Inutí k českému životu. Zcela přirozeně: v létě žije z nich boskovský žid, u něho jsou na bytě a od něho kupují, na podzim a v zimě žije z nich zase, kupují od něho husy a husí sádlo, — a na jaře se žid boskovský na ně zase už těší a byt smýčí. Děti boskovských židů jdou do Vídně k výletníkům do učení a do služby, mnozí se tam uchytí. Také nezaměstnancům boskovským pomohou ve Vídni k práci letní hosté vídeňští. Tak řka každá židovská rodina boskovská má některé své členy ve Vídni. Proto Židé boskovští přidržují se němčiny, německy spravují svou obec politickou i svou obec náboženskou, německy vychovávají na veřejné pětitřídce s pobočkami své děti, jež potom do Brna a do Vídně jen na německé střední školy posílají.

Ostatně boskovský český život do nedávna neměl v sobě ani mnoho přitažlivosti osvětové. Teprve r. 1892 všeobecná krajinská výstava česká v Boskovicích na můj podnět a dle mé osnovy pořádaná byla snad prvním činitelem v českém životě boskovském, který vábil, přitažlivou moc měl. Velmi mnozí vlažní živnostníci, kteří do té doby rádi němčili anebo jsouce inteligentními oblibovali si inteligentní společnost německou, výstavkou se vzpamatovali. Nyní podobný přitažlivý vliv osvětový má několika směrů měšťanská škola česká vzorným ředitelem Fr. Neumannem spravovaná, zvláště dívčí pobočky, do nichž také židovská děvčata už četně chodí. Bude mítí takový vliv záhy i v nově za-

ložené české (vyšší) gymnasium boskovské. Měšťanka a gymnasium již aspoň způsobily, že židovská politická obec zavedla r. 1901—2 na veřejné obecné škole německé, — na níž se do té doby češtině neučilo, ač Boskovic leží v ryze českém okrese (fakt neuvěřitelný a mimo Moravu nemožný!) — nepovinné vyučování češtině. Patrně hlavně proto, aby žáci německé školy této (židovští a také četní křesťanští) nepropadali při přijímací zkoušce na gymnasium boskovské z češtiny a mohli přestupovat na českou měšťanskou školu. Vidět, že nastává doba, kdy nebude už pravdou, že »bez češtiny se (žid) v Boskovicích obejde«, ač tato věta tak drsně příznačná pro slabou sílu osvětovou a hospodářskou Čechů boskovských byla ještě do nedávna pravdivou.

Němci a židé boskovští mají své dobré německé úvěrní spolky; mimo to i brněnská filiálka Živnostenské Banky pražské zakládá ochotně boskovské německé podniky.

Než i vzdělávací spolky a ústavy německé mají boskovští židé a mnohé dosti staré. Tak našel jsem v židovském městě půjčovnu knih nejméně se 2000 svazky. Měla německé knihy od Schillera a Goetha až po Hackländera, Hoffmanna a Nieritze. Paul de Kock, Zschokke a Dumas pry se hojně čtou — ale už prý »mladí« k němu málo teď chodí si vypůjčovat, stěžoval si majitel, který platí z knihovny této státní daně 4 zl. 20 kr. Teď si »mladí« vypůjčují novější moderní spisy německé

ve spolkových knihovnách dvou německých spolků (Frohsinn, Deutsches Kasino) v křesťanském městě.

Vešel jsem v židovském městě také do mateřské školky (německé) a udivil jsem se, jakou srdečnou lásku boskovští Židé mají k dětem své obce. Pěstounce (učitelce) pomáhají v dozoru dobrovolně se střídající slečny židovské. Přes hodinu byl jsem přítomen hrám a zpěvům. Mezi dětmi je však mnoho dětí české chudiny v ghettu bydlicí: rodiče dělníci jdouce ráno do práce zavedou své děti do školky, kde už se o ně pečuje. Děti ve školce naučí se trochu německy a velmi mnoho jich jde potom do německé školy židovské obce. Vyložil jsem věc v Ústřední Matici Školské, ředitel mateční kanceláře je rodák z boskovského kraje — a v Boskovicích přetížených nyní stavbou budovy gymnasiální přáli by si toho velice, aby jim Ústřední Matice Školská pomohla zříditi jednu, dvě školky na záchranu českých dětí. Šlo by celkem jen o náklad prvých 4—5 let; náklad by se postupně umenšoval. Místnost by obec opatřila.

»Židé (boskovští) usadili se v Boskovicích — tak přejímám ze spisu prof. Aloisa Vojt. Šembery »Páni z Boskovic« vydaného r. 1870 ve Vídni (vizte str. 153!) doslovně — »beze vší pochyby hned při založení města a mluvili tehda vedlé hebrejštiny jediné česky, ježto té doby na Moravě Němců nebylo. Měli vesměs proměnlivá jména hebrejská, na př.: Salomon, Izák, Baroch, Sára a p., kromě nich však obdrželi zajisté i jména

moravská (česká) na způsob těch, ježto posud u některých boskovických rodin průchod mají, na př.: Beran, Hanák, Háček, Hušák, Jelínek, Polák, Plaček, Ryšavý, Štefanský, Tichý a jiní. Teprv když Židé za krále Ladislava r. 1454, osočování jsouce od obchodníků německých, z Olomouce a z Brna (též ze Znojma a Jihlavy) byli vypuzeni a jinde útlek hledali, podobá se, že některé rodiny s jmény německými do Boskovic přibýly. Za císaře Josefa, když Židům vůbec nařizeno, aby si dali jména stálá, přijali Židé boskovičtí ne bez přičinění panských úředníkův z většiny jména německá: na př. Adler, Aufrichtig, Ehrlich, Fein, Glücklich, Goldmann, Goldstein, Eisenstein, Wolkenstein, Himmelreich a j., kterýmžto přijetím jmen německých přivedení potomci jich na myšlenku, jako by byli skutečnými Němci, a odcizili se znenáhla svým domácím spoluobyvatelům moravským. V nejnovější pak době hnutí politického a národního postavili se Židé (moravští) naprosto v šíky protivníků moravských sousedů svých, a nedbajíce přísloví: »Kdo nenávisť rozsívá, nenávisť zklidí,« přetrhli s nimi všecken svazek přátelský. Israelité v Čechách, v Uhřích, v Polsku a v Rusích jsou opatrnější.«

V Boskovicích r. 1902.

Česká obchodní revue:

OBCHODNÍ LISTY.

List Českého Obchodního Musea pro otázky
tržební, průmyslové, národohospodářské a
a sociální.

Řídí: **Jaroslav Tůna.**

OBCHODNÍ LISTY jsou také listem: Spolku
absolventů Československé Obchodní Akade-
mie v Praze, Spolku absolventů obchodní aka-
demie v Brně, dále „Olivy“ spolku absolventů
obchodní akademie v Hradci Králové, Klubu
absolventů české vyšší obchodní školy v Plzni
a Spolku absolventů obchodní akademie Chru-
dimské.

Vycházejí dne 5. a 20. každého měsíce. — Redakce
a správa v místnostech Českého Obchodního Musea
v Praze, Senovážná ulice č. 1., Plodínová bursa. — Za
redakci a vydávání odpovídá JAROSLAV TŮNA. — Číslo
telefonu 1508. — **Předplatné** ročně K 8.—, do ciziny
K 10.—. **Doplatné** K 10.— po půlročním prodlení. —
Snížené předplatné celoroční K 5.— povoluje se na
zvláštní žádost. — Inzeráty platí se **hotově napřed.** —
Čekové konto poštovní spořitelny číslo 813.816. (České
Obchodní Museum.) — Předplatné a insertné a vůbec
všechny účty platí se museu i poštovní spořitelnou.
Honoráře poukazují se museu i poštovní spořitelnou.

